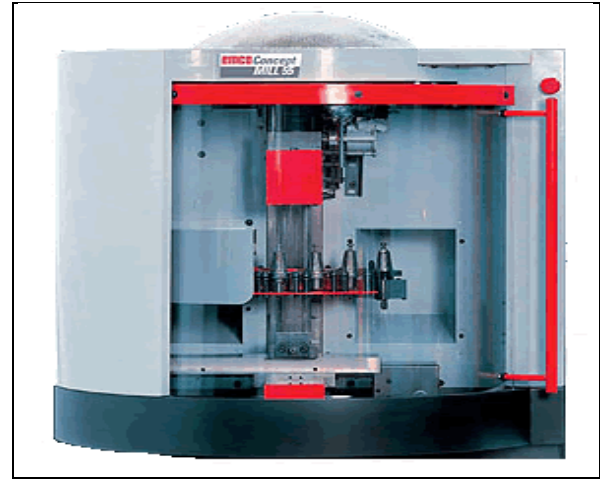

DENEY NO : 3**DENEY ADI : CNC Torna ve Freze Tezgâhı**

AMAÇ : NC tezgahların temel sistematiği, NC tezgahların çalışma ilkeleri ve özellikleri, programlama işlemi hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra, BOXFORD firması tarafından geliştirilen eğitim amaçlı CNC torna tezgahı (Şekil 3.1) ve EMCO GROUP tarafından geliştirilen freze tezgahı (Şekil 3.2) üzerinde elle programlama örneklerinin yapılması.

Şekil 3.1. Boxford torna tezgahı

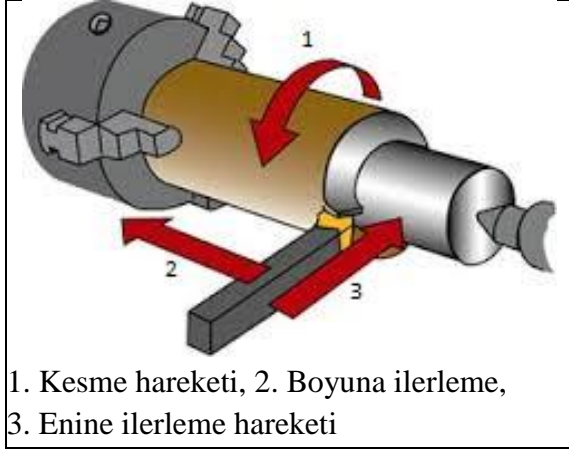

Şekil 3.2. Emco freze tezgahı

GENEL BİLGİLER**Tezgâhların Blok Şeması**

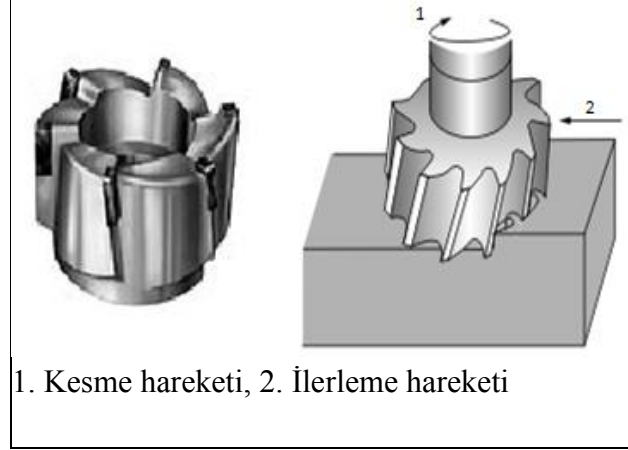
Takım tezgâhlarının amacı, ham madde halinde bulunan bir malzemeye belirli bir şekil vermektir. Teknikte önemli bir yer işgal eden talaş kaldırarak şekil veren takım tezgâhlarında, şekil verme işlemi, parça ile takım arasında oluşturulan izafi hareketlerin bir neticesidir. Bu bakımdan hareketler; **ana (kesme)**, **ilerleme** ve **yardımcı** olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Ana veya kesme hareketi esas talaş kaldırma hareketidir. İlerleme hareketi, parçanın uzaklık veya en yönünde belirli kısımlarının işlenmesini sağlayan hareketidir. Yardımcı hareket ise, takımın parçaya yaklaşması, talaş kaldırmak için gereken konuma girmesi, talaş kaldırdıktan sonra başlangıç noktasına geri dönmesi gibi çeşitli ayar hareketlerinden meydana gelmektedir. Takım tezgâhlarda genellikle ana kesme hareketleri dönme veya doğrusal; ilerleme ve yardımcı hareketler ise doğrusal hareketlerdir. Bu hareketlerin parça veya takım tarafından yapılması, çeşitli talaş kaldırma yöntemlerini oluşturmaktadır. Örneğin, tornalama (Şekil 3.3), frezeleme (Şekil 3.4), matkapla delme, taşlama işlemlerinde ana (kesme) hareket dönme hareketidir. Planyalama-vargelleme işlemlerinde ise ana hareket doğrusal harekettir. Ancak tornalama işlemlerinde dönme hareketi parça, ilerleme ve yardımcı hareketlerini takım;

frezeleme işleminde dönme hareketini takım, ilerleme ve yardımcı hareketlerini parça; matkapla delme işleminde ise dönme ve ilerleme hareketlerini takım yapmaktadır. Taşlama işleminde ana (kesme) hareketini takım, ilerleme ve yardımcı hareketlerini parça veya takım ya da her ikisi de yapmaktadır.

1. Kesme hareketi, 2. Boyuna ilerleme,
3. Enine ilerleme hareketi

Şekil 3.3. Tornalama işlemi

1. Kesme hareketi, 2. İlerleme hareketi

Şekil 3.4. Frezeleme işlemi

Otomatik Tezgâhların Sınıflandırılması

Otomatik tezgâhlar, programın veriliş şekline göre, **mekanik** ve **nümerik** olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Mekanik otomat tezgâhlarda, program mekanik bir tertibatla gerçekleşir. Bu anlamda; **pim kontrollü**, **kam kontrollü** ve **kopya kontrollü** tezgâhlar vardır. Talaş kaldırma işlemi pim kontrollü tezgâhlarda, pimleri birbirine göre çeşitli mesafelerde yerleştirilerek; kam kontrollü tezgâhlarda, kam profili ile; kopya kontrollü tezgâhlarda, işlenecek yüzeyin şeklini temsil eden bir model ile gerçekleştirilir. Nümerik kontrollü tezgâhlarda program, bir program taşıyıcı (delikli kart, şerit veya manyetik bant) üzerine yazılan ve tezgâhın kontrol ünitesine yerleştirilen esnek (yazılım) bir sistem ile gerçekleştirilir. Mekanik otomat tezgâhlar rijit ve sistemlidir. İşlenecek parçada herhangi bir değişikliğin sonucu olarak hareketlerin sıralanmasındaki değişimler, kinematik mekanizmasının bazı kısımlarının değiştirilmesi ile gerçekleştirilebilir. Nümerik kontrollü tezgâhlarda hareketlerin sıralanması, program taşıyıcısı üzerinde bazı değişiklikler yaparak veya yeni bir program hazırlayarak çok kolay değiştirilebilir. Bu bakımdan bu tezgâhlar çok büyük esnekliğe sahiptirler.

NC Tezgâhların Fizibilitesi

Klasik tezgâhlara göre;

- Yardımcı ve hazırlık zamanlarının azaltılmasıyla üretkenliğin artması ve maliyetin azaltılması,
- Daha yüksek ve sabit bir kalite elde edilmesi,
- Daha iyi bir yüzey kalitesinin elde edilmesi,
- Daha az ve basit tutturma tertibatlarına gereksinin duyulması,

- Çok karışık parça ve yüzeyleri işleyebilmesidir.

Otomat tezgâhlara göre;

- Çok daha esnek olması,
- Ayar zamanının çok daha düşük olmasıdır.

NC tezgâhların dezavantajları şu şekilde sırlanabilir;

- Nispeten daha hassas olması ve çevre etkilerine karşı daha iyi muhafaza edilmesi,
- Bozulma ihtimallerinin daha yüksek olması ve ayrıca tamirat için uzmanlaşmış elemanlara gereksinim duyulması,
- Programlama için kalifiye elemanlara ihtiyaç duyulması,
- Başlangıç yatırım maliyetlerinin yüksek olmasıdır.

Programlama İşlemi

Programlama işleminin amacı, parçanın işlenmesi için gereken bilgileri, tezgâhın kontrol ünitesinin anlayacağı bir hale getirmektir. Tezgâha verilen bilgiler **geometrik ve teknolojik** olmak üzere iki gruba toplanabilir. Parçanın geometrik şeklini tayin eden ve boyutlara bağlı olan geometrik bilgiler, kızığın veya takımın hareketleri ile ilgili bilgilerdir. Bunlar, kızak yolunu veya takım izini oluşturan noktaların koordinatları ile belirtilir. Teknolojik bilgiler ise kesme, ilerleme gibi talaş kaldırmayı gerçekleştiren bilgilerdir. Programlama işlemi elle veya otomatik olmak üzere iki şekilde yapılabilir.

Elle Programlama

Elle programlama aşağıdaki işlemlerden meydana gelir;

- İmalat resmine dayanarak parçanın boyutları, tezgâhın koordinat sistemine göre ifade edilir.
- İşlem için teknolojik plan hazırlanır.
- Teknolojik plan ve parçanın koordinat sistemine göre verilen boyutlarına dayanarak program hazırlanır.
- Programdaki bilgiler program taşıyıcısına aktarılır.

Programın Hazırlanması

Programın hazırlanmasında yapılacak işlemler aşağıda sıralanmıştır.

- Koordinat sisteminin sıfır noktası seçilir.
- İşlem için gereken takımlar tespit edilir ve takımların boyutları hakkında bilgi toplanır.
- Takımın referans noktası esas alınarak, işlem için takımın hareketleri çizilir. Teknolojik işlemleri temsil eden bu çizgiler operasyonlara ayrılır.
- Parçanın sıfır noktası esas alınarak takım yolunda önemli noktalarının koordinatları takip edilir.

- Teknolojik noktalarının koordinatları hesaplandıktan sonra, her operasyon için gereken takım, ilerleme hızı, kesme hızı ve yardımcı fonksiyonlar tayin edilir. Böylece her operasyon için bir blok oluşturulur.
- Programın başında, programı çalıştıracak bilgiler bloku bulunur.

Nümerik kontrollü tezgâhlarda ACII kod esasına dayanan ISO, EIA ve DIN gibi aynı içerikli kod sistemleri kullanılır. Bu kod sistemlerine göre bir program bloklardan oluşur. Blok, bir operasyonu (işlemi) gerçekleştirmek için tüm bilgileri kapsayan kelime grubudur. Bir blok, sırasıyla aşağıdaki kelimelerden oluşur (parantez içerisinde kelimelerin tanımlandığı harfler yer almaktadır):

1. Blok sırasını gösteren kelime (N veya n)
2. Hazırlık işlemlerini gösteren kelime (G veya g)
3. Koordinat eksenlerini gösteren kelime (X,Y, Z, U, V, W, P, Q, R, A, B, C, D, E)
4. İnterpolasyon parametrelerini gösteren kelime (F veya f)
5. Ana milin devir sayısını gösteren kelime (S veya s)
6. Takımı gösteren kelime (T veya t)
7. Yardımcı işleri gösteren kelime (M veya m)

Hazırlık Fonksiyonları

G adresi ile ifade edilen hazırlık fonksiyonları, blok içinde komutların anlamını belirler. Buna göre hazırlık fonksiyonu; hareket (interpolasyon) tipini, boyutların mutlak veya eklemeli, milimetre veya inç olarak verilmesi, çalışma şeklini, özel işlemleri vb. belirtir. Fonksiyonun sayısal kısmı 0'dan 99'a kadar iki basamaktan oluşur. Her sayı kod şeklindedir; yani sabit bir anlam taşır.

Boxford CNC torna tezgâhi için hazırlık fonksiyonları

KOD	ANLAMI
G00	Hızlı doğrusal hareket
G01	Doğrusal interpolasyon
G02	Dairesel interpolasyon (saat yönünde) (CW)
G03	Dairesel interpolasyon (saat yönünün tersine) (CCW)
G04	Belirli kısa zaman bekleme (dwell)
G05	Belirsiz kısa zaman bekleme (hand)
G06-07	Serbest, herhangi bir amaç için kullanılabilir
G08	İvmelenme
G09	Yavaşlama
G12	Üç boyutlu interpolasyon
G13-16	Eksen seçme
G17-19	Düzlemsel interpolasyon (XY, ZX, YZ)
G22-23	Birleşmiş hareketler (+, -)
G33-35	Vida açma (sabit, büyüyen ve azalan hatve)
G40	Takım telafisinin iptali
G41-42	Takım telafisi (sol, sağ)
G43-44	Takım telafisi (+, -)

G45-48	Takım telafisi (0/+, 0/-, 4/0, -/0)
G53	Doğrusal kaydırmanın iptali
G54-56	Orijinin doğrusal kaydırması (X, Y, Z eksenlerine göre)
G57-59	Orijinin doğrusal kaydırması (X ve Y, X ve Z, Y ve Z eksenlerine göre)
G60	Konumlama doğruluğu 1
G61	Konumlama doğruluğu 2
G62	Hızlı konumlama
G63	Kılavuz ile vida açma
G64	İlerleme ve ana mil hızının değişmesi
G65-69	Konumlama için ayrılmış fonksiyonlar
G70	İnç sisteminde program girişi
G71	Metrik sistemde program girişi (mm)
G72-79	Konumlama için ayrılmış fonksiyonlar
G80	Sabit işlemlerin iptali
G81-89	Sabit işlemler
G90	Mutlak koordinatta giriş dataları
G91	Artırımsal koordinat giriş dataları
G92-99	Serbest, herhangi bir amaç için kullanılabilir

Emco CNC freze tezgâhı için hazırlık fonksiyonları

KOD	ANLAMI
G0	Takımın talaş kaldırmadan hızlı bir şekilde belirtilen noktaya hareket etmesini sağlar
G1	Takımın talaş kaldırarak belirtilen ilerleme hızında doğrusal hareket etmesini sağlar
G2	Saat yönünde dairesel interpolasyon (CW)
G3	Saat yönünün tersine dairesel interpolasyon (CCW)
GIP	Orta nokta üzerinden dairesel interpolasyon
G4	Belirli kısa zaman bekleme
G9	Belirsiz zaman bekleme (program dışı müdahale)
G17	XY çalışma alanı belirleme
G18	XZ çalışma alanı belirleme
G19	YZ çalışma alanı belirleme
G25	Minimum çalışma alanı limiti
G26	Maksimum çalışma alanı limiti
G33	Vida adım sabiti
G70	İnç sisteminde program girişi
G71	Metrik sistemde program girişi
G90	Mutlak koordinatta giriş dataları
G91	Artırımsal koordinatta giriş dataları
G96	Sabit kesme hızı açık
G97	Sabit kesme hızı kapalı

Yardımcı Fonksiyonlar

Kod şeklinde olan başka bir fonksiyon M kodudur. M kodu CNC tezgâh ve sistemlerin çalışmasını kontrol eder. Bu kodun etkisi daha çok aç/kapa şeklinde olur. Örneğin; iş milinin dönmesi veya durması, kesme sıvısının açılması veya kapanması, program durması vb. M kodunun sayısal kısmı 0'dan 99'a kadar iki basamaktan oluşur.

Boxford CNC torna tezgâhı için yardımcı fonksiyonlar

KOD	ANLAMI
M00	Programın geçici olarak durması
M01	Programın isteğe bağlı durması
M02	Programın tekrar baştan başlamak üzere sona ermesi
M03-04	Ana milin dönme yönü (saat yönünde, saat yönünün tersine)
M05	Ana milin durması
M06	Takımın değiştirilmesi
M07-08	2 ve 1 nolu soğutmanın açılması
M09	Soğutma sisteminin kapatılması
M10	Tutturma (kızağın, parçanın, milin)
M11	Çözme (M10 ile tutturulan eleman için)
M13-14	M03-M04 ile birlikte soğutma sisteminin açılması
M15-16	+ veya – hareket
M19	Daha önce belirlenen açılma konumunda ana milin durması
M30	Bantın sonu
M31	“By-pass” ile bağlama
M32-35	Sabit kesme hızı
M36-37	1 veya 2 ilerleme hızı alanı
M38	1 veya 2 ana mil hızı alanı
M40-45	Dişli değiştirme veya serbest
M50	3. soğutma sisteminin açılması
M51	4. soğutma sisteminin açılması
M55-56	Takımın doğrusal sıfır kaydırılması (1 veya 2 konuma)
M60	Parça değiştirme
M61-62	Parçanın doğrusal sıfır kaydırılması (1 veya 2 konuma)
M68-69	Parçanın tutturulması çözülmesi
M71-72	Parçanın açılma sıfır sapması 1 ve 2 konuma
M78	Kızağın sabitleştirilmesi ve çözülmesi

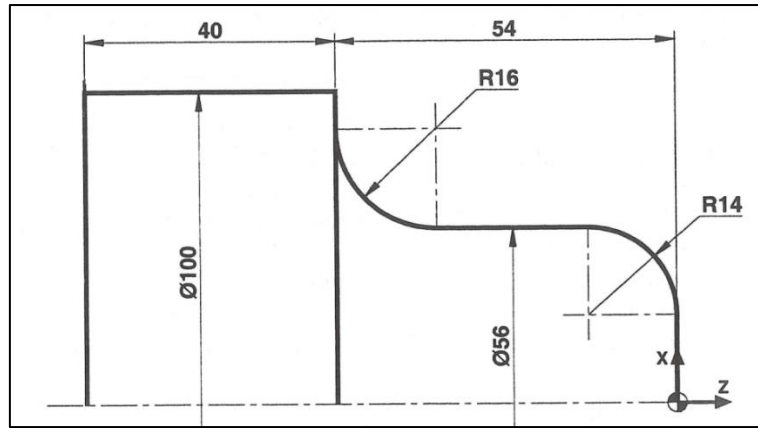
Emco CNC freze tezgâhı için yardımcı fonksiyonlar

KOD	ANLAMI
M0	Programın geçici olarak durması
M1	Programın isteğe bağlı durması
M2	Programın tekrar baştan başlamak üzere sona ermesi
M3-4	Ana milin dönme yönü (saat yönünde, saat yönünün tersine)
M5	Ana milin durması

M6	Takımın değiştirilmesi
M8	Soğutma sisteminin açılması
M9	Soğutma sisteminin kapatılması
M10	Tutturma (kızağın, parçanın, milin)
M11	Çözme (M10 ile tutturulan eleman için)
M17	Alt programın durdurulması
M25	Mengenenin açılması
M26	Mengenenin kapatılması
M27	Parçanın döndürülmesi
M30	Program sonu
M70	Milin pozisyonlanması
M71-72	Üfleme sisteminin açılıp kapanması

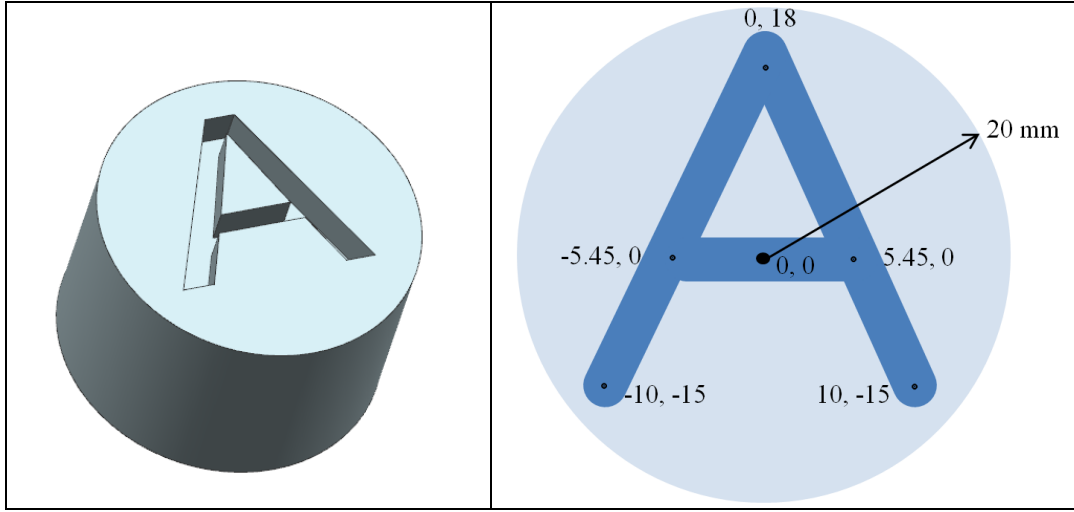
Örnek Program

CNC Torna Örneği

N	G	M	X	Z	I	K	F	S
10	90							
20	71							
30			120	0				
40		04						1500
50	00		102					
60	81		28	-54	7		75	
70	00		74					
80	81		16	-38	4		75	
90	00		28					
100	03		56	-14	0	14	50	
110	00			-38				
120	02		88	-54	16	0	50	
130		05						
140		02						

CNC Freze Örneği

N	G	M	X	Y	Z	F	S
10	90						
20	71						
30			0	0	1		
40		03					1500
50	00		0	18	1		
60	01				-5	50	
70	01		-10	-15		50	
80	00		-5.45	0			
90	01		5.45	0		50	
100	01		0	18		50	
110	01		10	-15		50	
120	00				5		
130		05					
140		02					

KULLANILACAK CİHAZLAR

Torna deneyi için deney standı; BOXFOR firması tarafından eğitim amaçlı geliştirilmiş CNC torna tezgâhı, aynı firma tarafından geliştirilmiş program ve PC'den oluşmaktadır.

CNC torna tezgâhının teknik özellikleri

- Ana (aynaya bağlı) AC motor: 0.44KW
- Ana mil hızı:
  - Aralık 1: 320-3200 devir/dakika
  - Aralık 2: 160-1600 devir/dakika
  - Aralık 3: 80-800 devir/dakika
  - Aralık 4: 40-400 devir/dakika
- İlerleme hızı:
  - Programlanabilir aralık : 10-500 mm/dak
  - Hızlı (rapid) hareket : 1200 mm/dak

- X eksen hareket aralığı: 125 mm
- Z eksen hareket aralığı: 125 mm
- Adım çözünürlüđü: 0.01 mm

CNC freze tezgâhının teknik özellikleri

- Ana AC motor gücü: 0.75KW
- Motor hız aralığı: 150 – 3500 devir/dakika
- Maksimum takım çapı: 40 mm
- Programlanabilir hız aralığı: 0-2000 mm/dak
- Hızlı hareket: 2000 mm/dak
- Çalışma alanı:
  - X eksen çalışma alanı: 190 mm
  - Y eksen çalışma alanı: 140 mm
  - Z eksen çalışma alanı: 260 mm
- Freze tablasının alanı: 420 mm x 125 mm
- Maksimum tabla yükü: 10 kg

RAPOR FORMATI

Deney sonunda verilen parça teknik resmine göre;

- Detaylı imalat planı hazırlanacak.
- NC kodlar açıklamalı olarak hazırlanacak.